

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

Національний університет «Одеська юридична академія»

**ЄВРОПЕЙСЬКІ ОРІЄНТИРИ РОЗВИТКУ
УКРАЇНИ В УМОВАХ ВІЙНИ
ТА ГЛОБАЛЬНИХ ВИКЛИКІВ ХХІ СТОЛІТТЯ:
СИНЕРГІЯ НАУКОВИХ, ОСВІТНІХ
ТА ТЕХНОЛОГІЧНИХ РІШЕНЬ**

МАТЕРІАЛИ
Міжнародної науково-практичної
конференції

19 травня 2023 року

У двох томах

Том 1

Видавництво
«Юридика»
2023

УДК 005.332.2(4):316.42(477)"364""20"(062.552)
Є24

Рекомендовано до друку Вченою радою
Національного університету «Одеська юридична академія»
(протокол № 3 від 16.06.2023 р.)

За загальною редакцією **С. В. Ківалова**.

Відповідальний за випуск **М. Р. Аракелян**.
Матеріали видано в авторській редакції.

Європейські орієнтири розвитку України в умовах війни та
Є24 глобальних викликів XXI століття: синергія наукових, освітніх
та технологічних рішень : у 2 т. : матеріали Міжнар. наук.-
практ. конф. (м. Одеса, 19 травня 2023 р.) / за загальною редак-
цією С. В. Ківалова. – Одеса : Видавництво «Юридика», 2023. –
Т. 1. – 790 с.

ISBN 978-617-8263-39-3

Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції «Європейські орієнтири розвитку України в умовах війни та глобальних викликів XXI століття: синергія наукових, освітніх та технологічних рішень». У першому томі збірника містяться наукові напрацювання вчених, практиків, військовослужбовців у теоретичній та емпіричній площині в умовах повномасштабного військового вторгнення у сферах філософських основ, загальної теорії та історичних досліджень держави і права, актуальних проблем світових соціально-політичних процесів, соціології та психології. Висвітлено питання загроз національній безпеці в їхньому конституційному вимірі, у рамках міжнародного та європейського права, трудового права та права соціального забезпечення, земельного, аграрного та екологічного права, пов'язані з функціонуванням економіки та підприємництва в умовах європейського вибору України. Розглянуто проблеми інформатизації та цифровізації суспільства, захисту інформації та кібербезпеки в умовах військового вторгнення, питання методики викладання іноземних мов, теорії та практики перекладу, проблеми лінгвістики та журналістики.

Збірник розраховано на наукових та науково-педагогічних працівників, здобувачів вищої освіти, практичних працівників у сферах юридичної, економічної, соціологічної, політологічної, психологічної, філологічної наук, журналістики та кібербезпеки тощо.

УДК 005.332.2(4):316.42(477)"364""20"(062.552)

ISBN 978-617-8263-37-9 (у 2 т.)
ISBN 978-617-8263-39-3 (т. 1)

© Національний університет
«Одеська юридична академія», 2023

чисельності кандидатів, з іншого серйозно погіршило їх якість, адже на посаду суддів потрапляли малограмотні, неписьменні люди, а часті (щорічні) ротації не дозволяли їм компенсувати ці недоліки практичним досвідом. Так, у вже згадуваній нами Олександрівській волості, Катеринославської губернії, з 12 волосних суддів не було жодного грамотного [1, с. 463]. Як справедливо зазначали з цього приводу один з волосних старшин «Які б засоби не застосовувались для покращення діяльності волосних судів, нічого не буде досягнуто до тих пір, доки не заставлять населення вчитися грамоті» [5, с. 464].

Таким чином, внаслідок реалізації реформи 1861 р. в українського селянства розширилися можливості щодо участі у відправленні правосуддя, зокрема через участь населення у досудових процедурах, формуванні волосного суду; обрання на посади волосних суддів.

Список використаних джерел:

1. Труды Комиссии по преобразованию волостных судов. Т. 1. Киевская и Екатеринославская губернии. 1874. 582 с.
2. Полное собрание законов Российской империи (Далі – ПСЗРИ). Собрание 2-е. – Санкт-Петербург, 1863. – Т. 36, отд. 1. – № 36657.
3. Литошенко Н. Мораховская община // *Сборник материалов для изучения сельской поземельной общины*. СПб., 1880.
4. ПСЗРИ. – Собр. 3-е 1889 г. – Т. IX. – СПб., 1891. – № 6196.
5. Труды Комиссии по преобразованию волостных судов. Т. 2. Харьковская и Полтавская губернии. 1873. 715 с.

Ключові слова: селянська реформа 1816 р., місцевий суд, волосний суд, селянське самоврядування, звичаєве право, офіційне право.

Key words: emancipation reform of 1861, local court, the volos tcourt, peasantsself-government, common law, official right.

ВОЙЦЕХІВСЬКА ДАРИНА ЮРІЙВНА

*Національний університет «Одеська юридична академія»,
аспірантка кафедри історії держави і права*

АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВІ УМОВИ РОЗВИТКУ КОНФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ КРИМСЬКОТАТАРСЬКОГО ТА КАРАЇМСЬКОГО НАСЕЛЕННЯ ПІВДНЯ УКРАЇНИ У XVIII – ПОЧАТКУ XIX СТ.

Після приєднання південноукраїнських земель до складу Російської імперії, однією з актуальних проблем у сфері релігії постало вироблення державної політики щодо національних систем релігійної освіти, які існували у середовищі нехристиянських народів, що заселяли цю територію. Так, на території кримського півострову двома найбільш чисельними групами національно-релігійних меншин були кримські татари (мусульмани) та караїми (караїзм), кожна

з яких мала власну модель релігійної освіти, які дозволяли передавати наступним поколінням знання про основи власного віровчення.

Кримськотатарська модель релігійної освіти загалом не відрізнялася від тієї, що сформувалася у середовищі інших народів, які сповідували іслам. Вона носила двохрівневий характер і мала тісний зв'язок з мусульманським духовенством. Першим рівнем виступали традиційні мектебе – школи при мечетях, в яких здобували загальну освіту діти обох статей від 6 до 15 років. Вони виконували функцію початкових навчальних закладів конфесійного спрямування, де вивчали основи ісламської релігії, арабської та рідної мови, загальноетичних правил поведінки. Мектебе найчастіше утримувалися на кошти мусульманської громади. Другий рівень становили вищі духовні училища «медреси» де відбувалося поглиблене викладання арабською мовою мусульманського богослов'я, законодавства та права, з метою підготовки майбутніх священнослужителів та вчителів [1, с. 130].

Караїмське населення також мало власну оригінальну систему здобуття релігійної освіти, яка хоча і мала спільні риси з конфесійною освітою іудеїв, водночас носила самобутній характер. Основу традиційної караїмської релігійної освіти становили «мідраші» – початкові школи (слово походить від давньоєврейського і означає «вивчати», «досліджувати»). Мідраші як правило існували при караїмському молитовному домі «кенасі» і в них навчалися переважно хлопці з 5–6 років. Утримання навчальних закладів здійснювалося коштом караїмської громади. Головна увага приділялася вивченню та запам'ятовуванню змісту П'ятикнижжя (п'ять книг Тори), а викладання здійснювалося т. зв. «меламедами», вчителем якого утримувала караїмська громада.

На першому етапі становлення російської влади в Криму для представників кримськотатарського та караїмського народів склалися загалом сприятливі умови для розвитку власної системи релігійної освіти, що було пов'язано з відмовою уряду Катерини II від попередньої жорсткої асиміляційної політики, яку проводив попередній уряд Єлизавети Петрівни.

Оскільки кримськотатарське населення становило основну частину жителів півострову, а для нової влади було необхідно заручитися його підтримкою, вже у перших офіційних документах російського уряду декларувалася політика віротерпимості та сприяння збереженню національних традицій. В маніфесті Катерини II кримським татарам гарантувалися збереження усіх традиційних прав і вольностей, в першу чергу право на сповідування власної релігії, відправлення обрядів та збереження мечетей. Що важливо, у Маніфесті безпосередньо вказувалося, що під охорону та опіку держави підпадають не лише мечеті, а й мектеби – «виділити належне утримання мечетям та існуючих при них школах» [2]. Таким чином, виникло правове підґрунтя для збереження вже існуючих на території Кримського півострову закладів релігійної освіти кримських татар – 26 мектебів та 23 медресе основна частина з яких зосереджувалася у Бахчисараї та околицях. Крім того, подібне рішення створювало сприятливі можливості для подальшого розвитку мусульманської моделі

релігійної освіти, яка була тісно пов'язана з існуванням та функціонуванням релігійних установ. Маніфест гарантував право не лише на збереження існуючих, а й на відкриття нових мечетей, що фактично означало розширення і мережі конфесійних освітніх закладів. Подібний висновок логічно випливав з іншого указу імператриці від 4.09.1785 року в якому вказувалося, що при відкритих мечетях слід будувати «татарські школи за прикладом казанських» [3].

Як наслідок, протягом першої половини XIX ст. кількість мектебів починає стрімко зростати. М. Дмитрієвський, який перебував у Криму наприкінці XVIII ст. констатував, що «у всіх кримських містах, включаючи Севастополь, а також у окремих селищах є училища в яких дітей татар навчають читанню та письму, а також слухають тлумачення Корану» [4, с. 143]. Ці висновки підтверджуються і статистичними даними, зокрема у 1882 році на території Криму нараховувалося 314 кримськотатарських мусульманських шкіл, а вже у – в 1893 році їх кількість зросла майже вдвічі і становила близько 500 мектебів та медресе де навчалися майже 14 тисяч осіб.

Важливо підкреслити, що система кримськотатарської релігійної освіти зберігала певну автономію, оскільки не підпорядковувалася Департаменту народної освіти, оскільки відповідно до законодавства Російської імперії його влада не поширювалася на «духовні та військові училища». Натомість, у 1794 році створюється Таврійського Магометанського Духовного Правління (далі ТМДП) та його діяльності як органу релігійного самоуправління мусульман Криму, що перебував під контролем державної бюрократичної машини Російської імперії [5]. В сучасних оцінках діяльності даної установи немає одностайності. Одні дослідники вважають, що її утворення мало на меті поступове встановлення повного державного контролю над сферою релігійного життя мусульман, інші навпаки підкреслюють наявність окремого органу самоуправління, як факт визнання права кримськотатарського народу на власну релігію та конфесійну освіту. Вважаємо за доцільне зауважити, що в довгостроковій перспективі, створення контрольного державного органу самоуправління могло і, як покаже історія, викличе певні труднощі у сфері реалізації та захисту права на віросповідання та національну релігійну освіту. Водночас, варто відзначити, що в умовах існуючих у російській політичній еліті прагнень до швидкої та повної асиміляції, що було продемонстровано попередніми урядами, створення ТМДП на перших етапах могло виступити додатковою гарантією збереження релігійних та національних традицій. Крім того, необхідно звернути увагу на те, що указ від 23 грудня 1794 р. не позначав ні прав, ні обов'язків цієї установи і фактично тривалий час основним завданням ТМДП був збір статистичної інформації, тож рівень втручання у діяльність мектебе та медресе був мінімальним. Лише у 1831 році було прийнято більш деталізовано положення, яке окреслило повноваження ТМДП, визначивши за ним право на відкриття та закриття мечетей, а також мусульманських учбових закладів, контроль за рухомим та нерухомим майном мечетей, медресе та мектебів ПЗСРІ [6].

Важливим положенням, що на наш погляд сприяв збереженню та розвитку мусульманської моделі освіти, став параграф 66 Положення 1831 року, яке дозволяло ТМДП відкривати релігійні школи незалежно від кількості людей, що проживали у населеному пункті. Це дозволяло уникнути проблем, що виникали через внесення до цього ж положення обмеження на будівництво нових мечетей, при яких традиційно будувалися нові школи – дозвіл надавався тільки за наявності спочатку 300 [6], пізніше – 200 прихожан [7].

Також, варто відзначити, що Положення 1831 року зберегло вакуфне землеволодіння, яке виступало основною фінансовою гарантією функціонування мусульманських релігійних шкіл, адже саме з цих земель покривалася лівова частка витрат, що йшла на утримання школи та викладачів-священослужителів.

Схожим чином сформувалися умови для розвитку караїмської релігійної освіти. На початку приєднання Криму для цієї національної меншини існувала серйозна загроза їх ототожнення з представниками іудейської релігійної громади, що означало б для караїм запровадження більш жорстких обмежень. Однак, завдяки зусиллям караїмських лідерів, вдалося переконати російський уряд у неправомірності ототожнення представників цих двох національно-релігійних громад, наслідком чого стає поява серії нормативно-правових актів де за караїмами фіксується окремий правовий статус. Зокрема, в указом 1795 року караїми були звільнені від виплати податків, які сплачували євреї, а також їм було дозволено набувати земельну власність. Процес цей носив поступовий та тривалий характер, однак у 1837 році караїмам вдалося отримати право на власний орган самоуправління, подібно тому, що був створений у їхніх сусідів кримських татарів – Таврійське караїмське духовне правління (ТКДП) (8). Відповідно до Положення на ТКДП покладалися повноваження щодо контролю за станом релігійних та освітніх установ, їх фінансового забезпечення. Водночас, слід визнати, що права у сфері релігійної освіти караїмів були вужчими ніж у мусульман. Так, наприклад, параграф 23 Положення 1837 року визначав, що відкриття нових учбових закладів можливо лише за умови погодження губернатором, яке буде надаватися виключно у випадках коли караїмська громада підтвердить наявність фінансових засобів для їх належного забезпечення. Тим не менш, навіть подібні урізані права, створювали сприятливі умови для функціонування конфесійних закладів на території Криму, і вже у 1848 році там нараховувалося 15 караїмських мідрашей, а у 1861 році їх кількість зросла до 17 [9, с. 95]. Крім того, в цей період у Євпаторії була заснована і тривалий час діяла вища богословська школа, яка вважалася однією з найкращих в цей період, що дозволило сучасникам порівнювати її з академією Платона і називати «караїмською Афанією» чи «караїмською академією».

Таким чином, на першому етапі приєднання південноукраїнських земель політика російської держави у сфері релігійної освіти носила поміркований характер, що призвело до формування сприятливих адміністративно-правових умов для збереження та розвитку традиційної системи релігійної освіти.

Список використаних джерел:

1. Ганкевич В. Ю. Очерк истории крымскотатарского этноконфессионального мектебе (XIX – начало XX вв.). *Культура народов Причерноморья*. 1997. № 2. С. 130–136.
2. Полное собрание законов Российской империи (Далі ПСЗРИ). Собрание второе. Том 21. № 15708. URL: <http://resource.history.org.ua/item/0006052>
3. ПСЗРИ. Собрание первое. Том 22. № 16255. <http://resource.history.org.ua/item/0005999>
4. Дмитриевский М. Картина Крыма или краткое описание татар и других народов в Таврии живущих... // Крымские татары : хрестоматия по этнической истории и традиционной культуре / авт.-сост.: М. А. Араджиони, А. Г. Герцен. Симферополь : Доля, 2005. С. 140–150.
5. ПСЗРИ. Собрание первое. Том 23. № 17174. <http://resource.history.org.ua/item/0005999>
6. ПСЗРИ. Собрание второе. Том 6. Ч. 2. СПб., 1832. № 5033. URL: <http://resource.history.org.ua/item/0006052>
7. ПСЗРИ. Собрание второе. Том 10. № 8663. URL: <http://resource.history.org.ua/item/0006052>
8. ПСЗРИ. Собрание второе. Том 12. Ч. 1. СПб., 1837. № 9991. URL: <http://resource.history.org.ua/item/0006052>
9. Прохоров Д. Традиционные этноконфессиональные учебные заведения караимов в Российской империи XIX – начале XX вв. // *Ученые записки Таврического национального университета им. В. Вернадского. Исторические науки*. 2011. № 1. С. 90–100.

Ключові слова: релігійні права, національні меншини, міжконфесійні відносини, релігійна освіта, караїми, мідраші, мектеби, медреси.

Key words: religious rights, national minorities, interfaith conversion, interfaith relations, religious education, karaites, midrash, mektebe, medresse.

Ужитчак Анастасія Юрійвна

Причини та умови виникнення злочинності серед неповнолітніх у післявоєнній Україні (40–60 рр. XX ст.) 140

Саранчук Олександра Валеріївна

Правове регулювання участі населення півдня України у волосному судочинстві (друга половина XIX – початок XX ст.) 143

Войцехівська Дарина Юрійвна

Адміністративно-правові умови розвитку конфесійної освіти кримськотатарського та караїмського населення півдня України у XVIII – початку XIX ст. 146

СЕКЦІЯ 4

**АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ СВІТОВИХ
СОЦІАЛЬНО-ПОЛІТИЧНИХ ПРОЦЕСІВ**

Кормич Людмила Іванівна

Безпековий аспект державної інформаційної політики: виклики і загрози для України 151

Вітман Костянтин Миколайович

Законодавство України щодо реалізації Європейської хартії регіональних або міноритарних мов 154

Мамонтова Елла Вікторівна,

Пелевін Євген Юрійович 157

Фази реалізації політичного процесу: від теорії до практики 157

Каракуркчі Ганна Володимирівна,

Козинець Іван Павлович

Перспективні напрями розвитку сучасних українсько-польських відносин 161

Яковлев Денис Вікторович

Європейський вибір середнього класу в Україні 163

Завгородня Юлія Володимирівна

Кіберагресія в сучасних політичних процесах 166

Козьмініх Альона Віталіївна

Особливості та ефективність діяльності органів місцевого самоврядування в умовах воєнного стану 168

Краснопольська Тетяна Миколаївна

Ефективність використання ІКТ у системі публічного управління . . 170

Милосердна Ірина Михайлівна

Регіональна безпека в системі міжнародної безпеки: теоретичний вимір дослідження 173

Пехник Алевтіна Валентинівна

Допомога Україні від міжнародної спільноти в галузі освіти під час війни: регіональний та глобальний аспекти 175